

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра цивільного права та процесу

РОБОЧА ПРОГРАМА

**Навчальної дисципліни «Основи римського приватного права»
освітня програма першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (правозастосування – цивільно-правова)

Харків (Вінниця) 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри цивільного права та процесу (протокол від 23.08.2023 № 8)

Розробник:

1. Старший викладач кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук,
Сліпченко Анатолій Святославович

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, канд. юрид. наук, доцент Зайцев Олексій Леонідович.

2. Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, канд. юрид. наук Устименко Олена Анатоліївна.

1. Опис навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів ECTS – 6</p> <p>Загальна кількість годин – 180</p> <p>Кількість тем – 6</p>	<p>08 «Право»</p> <p>081 «Право»</p> <p><u>перший</u> (бакалаврський) (назва СВО)</p>	<p>Навчальний курс _____1_____ (номер) Семестр _____2_____ (номер)</p> <p>Вид контролю: <u>залік</u>, _____ (екзамен, залік)</p>
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		заочна форма навчання
<p>Лекції – _30____; (години)</p> <p>Семінарські заняття – _40____; (години)</p> <p>Практичні заняття – _-____; (години)</p> <p>Лабораторні заняття – _-____; (години)</p> <p>Самостійна робота – _110____; (години)</p> <p>Індивідуальні завдання:</p> <p>Курсова робота – _____ - _____ (кількість; № семестру)</p> <p>Реферати (тощо) – _____ - _____ (кількість; № семестру)</p>		<p>Лекції – _10____; (години)</p> <p>Семінарські заняття – _10____; (години)</p> <p>Практичні заняття – _-____; (години)</p> <p>Лабораторні заняття – _-____; (години)</p> <p>Самостійна робота – _160____; (години)</p> <p>Індивідуальні завдання:</p> <p>Курсова робота – _____ - _____ (кількість; № семестру)</p> <p>Реферати – _____ - _____ (кількість; № семестру)</p>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: метою навчальної дисципліни «Основи римського приватного права» є засвоєння найбільш розроблених правових інститутів римського приватного права.

Завдання: основними завданнями вивчення дисципліни «Основи римського приватного права» є:

- а) ознайомлення з системою римського приватного права з можливо більшим використанням посилань на першоджерела;
- б) опанування основних теоретичних положень, римського приватного права, як фундаменту подальшого розвитку цивілістичної думки;
- в) вироблення у здобувачів вищої освіти правового мислення та первинних навичок розуміння змісту та тлумачення правових норм.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Основи римського приватного права» має тісний зв'язок з іншими правовими дисциплінами, а саме – «Цивільним правом», «Сімейним правом» та «Цивільним процесом»

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати: загальні положення основних правових інститутів, погляди римських юристів та теоретичні положення римського приватного права, що визначаються робочою навчальною програмою курсу.

вміти: користуватись узагальненими теоретичними висновками римської юриспруденції, аналізувати історичні об'єктивно обумовлені передумови виникнення, становлення та розвитку приватноправових інститутів, що визначили подальший розвиток приватного права більшості країн світу.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі права, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновації та характеризується невизначеністю умов і вимог	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-2	Здатність застосовувати знання на практиці
	ЗК-3	Базові знання та розуміння предметної області та розуміння професії
	ЗК-6	Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел
	ЗК-7	Здатність до критичного осмислення проблем у навчанні та професійній діяльності
	ЗК-8	Здатність провадити дослідницьку та інноваційну діяльність
	ЗК-9	Здатність дотримуватися заходів безпеки

Фахові компетентності (ФК)	ФК-1	Здатність провадити професійну діяльність у повній відповідності до закону
	ФК-9	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих компетентностей у професійній діяльності

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Історія становлення, значення та загальні положення римського приватного

Поняття, предмет римського приватного права, історія його становлення. Основні системи римського приватного права: *jus civile*, *jus honorarium*, *jus gentium*. Рецепція римського приватного права: поняття, чинники, що сприяли рецепції та її етапи. Джерела римського приватного права. Звичаєве право, закони XII таблиць та інші закони, едикти, сенатусконсульти, юриспруденція як джерела римського приватного права. Кодифікація Юстиніана.

Тема № 2. Здійснення та захист цивільних прав. Вчення про позови. Провадження справ з приватних спорів

Форми захисту прав. Становлення державного суду в Римі. Співвідношення суб'єктивних прав і позовів у римському приватному праві. Поняття та види цивільних процесів із приватноправових спорів та види позовів. Особливі засоби преторського захисту. Поняття та види інтердиктів. Позови речові (*actio in rem*) і позови особисті (*actio in personam*), позови строгого права (*actio stricti iuris*), позови доброї совісті і справедливості (*actio bone fidei*), позови за аналогією (*actio utilis*) та позови з фікцією (*actio ficticio*). Позовна давність.

Тема № 3. Суб'єкти приватного (цивільного) права. Сімейне право
Поняття суб'єкта права. Правосуб'єктність. Поняття та зміст правоздатності фізичних осіб. Поняття та види дієздатності фізичних осіб. Римські громадяни. Латини. Перегрини. Вільні та раби. Рабський пекулій. Колони. Юридичні особи в римському приватному праві. Римська сім'я та її види. Агнатична та когнатична спорідненість. Поняття сім'ї. Конкубінат. Конкуберніум. Узаконення та усиновлення. Поняття, умови укладення та види римського шлюбу. Опіка та піклування.

Тема № 4. Речове право

Речові права. Ознаки та види речових прав. Класифікація речей у римському приватному праві, її правове значення. Речі в обороті і вилучені з обороту. Тілесні та нетілесні речі (*res corporales* u *res*

incorporates). Манципні та неманципні речі. Рухомі і нерухомі речі. Споживні і неспоживні речі. Прості і складні речі. Сукупність речей. Подільні і неподільні речі. Речі наділені родовими ознаками, і речі індивідуально-визначені. Речі головні і побічні. Складові частини речі. Приналежності. Плоди (*fructus*) природні та цивільні (доходи (*redditum*)). Майно. Володіння та його види. Поняття та види права власності. Набуття та припинення права власності. Способи захисту права власності. Поняття та види прав на чужі речі.

Тема № 5. Зобов'язальне право

Природа зобов'язання: поняття, зміст та об'єкт зобов'язання. Підстав виникнення та припинення зобов'язань. Класифікація зобов'язань. Забезпечення виконання зобов'язань. Відповідальність боржника за невиконання зобов'язання. Поняття контрактів та їх види. Реальні контракти: договір позики (*mutuum*), договір схову (*depositum*), закладний договір (*pignus*). Консенсуальні контракти: купівля-продаж (*emptio-venditio*), договір найму речей (*locatio conductio*), договір доручення (*mandatum*), договір товариства. Вербальні контракти: стипуляція та інші її форми. Літеральні контракти: прибутково-видаткові книги, сінграфи, хірографи. Безіменні контракти: міна, оціночний договір.

Тема № 6. Спадкове право.

Загальні положення про спадкування. Спадкування за заповітом. Спадкувальна правоздатність. Зміст заповіту. Підпризначення спадкоємця. Обов'язкова частка у спадщині. Заповідальні відкази: легати (*legata*) та фідеікоміси (*fideicommissa*). Спадкування за законом. Порядок прийняття спадщини. Відповідальність спадкоємця за боргами спадкодавця. Захист спадкових прав.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					ю л о р т н о к д и в	
	о г о в с в	з них:					
		ї і ц к е л	я т т я н а з і	я т т я н а з і	я т т я н а з і		а т о б о р а н
Тема № 1. Історія становлення, значення та загальні положення римського приватного права	16	2	4			10	залік
Тема № 2 Здійснення та захист цивільних прав. Вчення про позови. Провадження справ з приватних спорів	30	4	6			20	
Тема № 3. Суб'єкти приватного (цивільного) права. Сімейне право	32	6	6			20	
Тема № 4. Речове право	34	6	8			20	
Тема № 5. Зобов'язальне право	34	6	8			20	
Тема № 6. Спадкове право	34	6	8			20	
Всього за семестр № 2:	180	30	40			110	

**4.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						ю л о р т н о к д и в
	о г о в с в	з них:					
		ї і ц к е л	я т т я н а з і к	я т т я н а з і н	я т т я н а з і н	а т о б о р а н й	
Тема № 1. Історія становлення, значення та загальні положення римського приватного права	22	2				20	залік
Тема № 2. Здійснення та захист цивільних прав. Вчення про позови. Провадження справ з приватних спорів	22		2			20	
Тема № 3. Суб’єкти приватного (цивільного) права. Сімейне право	34	2	2			30	
Тема № 4. Речове право	34	2	2			30	
Тема № 5. Зобов’язальне право	34	2	2			30	
Тема № 6. Спадкове право	34	2	2			30	
Всього за семестр № 2:	180	10	10			160	

5. Індивідуальні навчально-дослідні завдання

5.1.1. Теми рефератів

1. Поняття, предмет, основні історичні етапи становлення римського приватного права.
2. Основні системи римського приватного права: *ius civile*, *ius honorarium*, *ius gentium*.
3. Джерела римського приватного права.
4. Становлення державного суду. Поняття та види римського цивільного процесу.
5. Формулярний процес: поняття, стадії, зміст, преторської формули.
6. Особливі засоби преторського захисту.
7. Поняття суб'єкта права. Правосуб'єктність. Поняття та зміст цивільної правоздатності фізичної особи. Дієздатність.
8. Обмеження правоздатності. Припинення честі.
9. Юридичні особи в римському приватному праві.
10. Римська сім'я. Агнатська та когнатська спорідненість. Батьківська влада над дітьми: поняття та зміст. Емансипація.
11. Поняття, умови укладення та види римського шлюбу. Конкубінат. Контуберніум.
12. Речові права. Ознаки та види речових прав.
13. Поняття та класифікація речей в римському приватному праві та її правове значення.
14. Володіння та його види. Захист володіння.
15. Поняття та види права власності. Набуття та припинення права власності.
16. Захист права власності.
17. Поняття та види прав на чужі речі.
18. Поняття та загальна характеристика сервітутів.
19. Узуфрукт та узус.
20. Суперфіцій та емфітевзіс.
21. Поняття та види застави.
22. Природа зобов'язання: поняття, зміст та предмет зобов'язання.
23. Підстави виникнення зобов'язань.
24. Класифікація зобов'язань.
25. Забезпечення виконання зобов'язань.
26. Припинення зобов'язань.
27. Відповідальність боржника за невиконання зобов'язання.
28. Підстави звільнення боржника від відповідальності.
29. Поняття контракту. Умови дійсності контрактів.
30. Вербальні контракти: поняття та загальна характеристика.
31. Літеральні контракти: поняття та загальна характеристика.
32. Реальні контракти: поняття та загальна характеристика.
33. Консенсуальні контракти: поняття та загальна характеристика.

34. Поняття та види безіменних контрактів.
35. Пакти та їх види. Засоби захисту.
36. Делікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика
37. Квазіделікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика.
38. Основні поняття інституту спадкування.
39. Спадкування за заповітом. Заповідальна правоздатність.
40. Зміст та форма заповіту. Обмеження волі заповідальних розпоряджень.
41. Легат: поняття та загальна характеристика. Фідеікоміс
42. Спадкова трансмісія.
43. Спадкування за законом.
44. Відповідальність спадкоємця за боргами спадкодавця.
45. Захист спадкових прав.

6. Методи навчання

Метою лекційного курсу є формування у студентів системи теоретичних знань та практичних навичок у сфері римського приватного права.

Для досягнення зазначеної мети у ході викладення навчальної дисципліни «Основи римського приватного права» передбачається проведення (відповідно до програми) лекційних, та семінарських занять; проведення ділових ігор; написання контрольних, реферативних та наукових робіт; підготовка доповідей. З метою поточного контролю знань планується проведення опитувань на семінарських заняттях та написання контрольних робіт.

Аудиторні заняття проводяться у формі семінарських занять, на яких студенти повинні брати участь у дискусії навколо попередньо визначених тем, виступати з рефератами або тезами виступів, вміти формулювати і відстоювати свою позицію.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Поняття, предмет, основні історичні етапи становлення римського приватного права.
2. Основні системи римського приватного права: *ius civile*, *ius honorarium*, *ius gentium*.
3. Джерела римського приватного права.
4. Становлення державного суду. Поняття та види римського цивільного процесу.
5. Формулярний процес: поняття, стадії, зміст, преторської формули.
6. Особливі засоби преторського захисту.
7. Поняття суб'єкта права. Правосуб'єктність. Поняття та зміст цивільної правоздатності фізичної особи. Дієздатність.
8. Обмеження правоздатності. Припинення честі.

9. Юридичні особи в римському приватному праві.
10. Римська сім'я. Агнатська та когнатська спорідненість. Батьківська влада над дітьми: поняття та зміст. Емансипація.
11. Поняття, умови укладення та види римського шлюбу. Конкубінат. Контуберніум.
12. Речові права. Ознаки та види речових прав.
13. Поняття та класифікація речей в римському приватному праві та її правове значення.
14. Володіння та його види. Захист володіння.
15. Поняття та види права власності. Набуття та припинення права власності.
16. Захист права власності.
17. Поняття та види прав на чужі речі.
18. Поняття та загальна характеристика сервітутів.
19. Узуфрукт та узус.
20. Суперфіцій та емфітевіз.
21. Поняття та види застави.
22. Природа зобов'язання: поняття, зміст та предмет зобов'язання.
23. Підстави виникнення зобов'язань.
24. Класифікація зобов'язань.
25. Забезпечення виконання зобов'язань.
26. Припинення зобов'язань.
27. Відповідальність боржника за невиконання зобов'язання.
28. Підстави звільнення боржника від відповідальності.
29. Поняття контракту. Умови дійсності контрактів.
30. Вербальні контракти: поняття та загальна характеристика.
31. Літеральні контракти: поняття та загальна характеристика.
32. Реальні контракти: поняття та загальна характеристика.
33. Консенсуальні контракти: поняття та загальна характеристика.
34. Поняття та види безіменних контрактів.
35. Пакти та їх види. Засоби захисту.
36. Делікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика
37. Квасіделікти як джерело зобов'язань: поняття та загальна характеристика.
38. Основні поняття інституту спадкування.
39. Спадкування за заповітом. Заповідальна правоздатність.
40. Зміст та форма заповіту. Обмеження волі заповідальних розпоряджень.
41. Легат: поняття та загальна характеристика. Фідеікоміс
42. Спадкова трансмісія.
43. Спадкування за законом.
44. Відповідальність спадкоємця за боргами спадкодавця.
45. Захист спадкових прав.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути екзамени (комплексні екзамени); тести; наскрізні проекти; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських та практичних занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських та практичних занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні); самостійна робота (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт 10.

Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем) = $\left(\left(\text{Результат навчальних занять за семестр} + \text{Результат самостійної роботи за семестр} \right) / 2 \right) \cdot 10$

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується

поточно- накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. **Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку) обов'язкова.** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль, то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт 10, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить 50.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру, та балів, набраних на підсумковому контролі (заліку).

Підсумкові бали навчальної дисципліни = Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем) + Кількість балів за підсумковим контролем

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90 – 100	Відмінно (“зараховано”)	A	„Відмінно” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
82 – 89	Добре (“зараховано”)	B	„Дуже добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома-трьма незначними помилками.

75 – 81		C	„Добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками або з однією–двома значними помилками.
65 – 74	Задовільно (“зараховано”)	D	„Задовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний неповністю , але прогалини не несуть істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань містять помилки , робота з трьома значними помилками.
60 – 64		E	„Достатньо” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
21–59	Незадовільно („не зараховано”)	F X	„Умовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1–20		F	„Безумовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література

Основна

1. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / за ред. Є. О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2019. – 296 с.
2. Основи римського приватного права : навч. посіб. – [вид. 2-ге, допов.] / В. С. Макарчук. – К. : Атіка ; Х. : Право, 2015. – 256 с.
3. Основи римського приватного права: курс лекцій / Р. А. Калюжний, Ю. В. Ящурицький. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. — 184 с. — Бібліогр. : с. 182–183.
4. Основи римського приватного права. Стислий курс: навч. посіб./ В.А. Кройтор, С.О. Сліпченко, С.П. Довбій, Н.О.Горобець/ за заг. ред. проф. В.А. Кройтора.- Х.: Ніка Нова, 2014. – 198 с.
5. Основи римського приватного Права: Навчальний посібник. – Львів: Ред.-вид. відділ Львів, ун-ту, 2016. – 238с.
6. Римське приватне право. Практикум: навч. посіб. / [О. О. Білик та ін.] ; за ред. Р. А. Майданика та Є. О. Рябокони ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т права, Каф. цивіл. права. - Київ : Алерта : Правова єдність, 2021. – 219 с.
7. Римське приватне право: підруч. / А. Р. Калюжний, В.М. Вовок ; – К. : «МП Леся», 2014. – 240 с.
8. Римське цивільне право: Навчально-методичне забезпечення // Гіда Є.О. – К.: Національна академія управління, 2019. –73 с.
9. Основи римського приватного права : навч. посіб. / Р. Л. Сопільник, Г. І. Трофанчук ; Закл. вищ. освіти "Львів. ун-т бізнесу та права". - Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2023. - 279 с.
10. Основи римського цивільного права: навч. посіб. / І. Г. Козуб, М. І. Боднарук ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2020. - 487 с.

Додаткова:

1. Дячук Л.В. Заборони шлюбу адміністраторів та громадян провінцій в римському праві та законодавстві Юстиніана / Л. В. Дячук // Часопис Київ. ун-ту права. – 2011. – № 3. – С. 20–23.
2. Задорожній Ю. Започаткування римським правом принципів права у країнах романо-германської правової сім'ї / Ю. Задорожній // Право України. – 2010. – № 3. – С. 272–276.
3. Задорожній Ю. Перспективи використання римського права у цивільному законодавстві України / Ю. Задорожній // Право України. – 2008. – № 10. – С. 149–153.

4. Качур В.О. Природні умови обмеження правосуб'єктності фізичних осіб у Стародавньому Римі / Віра Олегівна Качур // Часопис Київ. ун-ту права. – 2010. – № 3. – С. 8–12.
5. Колибабчук, Н. К. Формирование института юридических лиц в Древнем Риме / Н. К. Колибабчук // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 66-69.
6. Кононенко В. П. Прецедент у Римському праві / В. П. Кононенко // Проблеми законності : академіч. зб. наук. праць / Нац. юридич. акад. України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2010. – Вип. 108. – С. 21–29.
7. Полдников, Д. Ю. К проблеме формирования принципа *pacta sunt servanda* в традиции западноевропейского *ius commune* / Д. Ю. Полдников // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 36-39.
8. Екатерина Викторовна Рыжук // Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України : Матер. круглого столу 12 травня 2012 р. 2012 . 184 с. — С. 137-139.
9. Халабуденко, О. А. *Iura in re aliena*: от римского права к современному гражданскому праву / О. А. Халабуденко // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 44-46.
10. Соломахина, Е. А. Строеие римской семьи / Е. А. Соломахина // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 28 травня 2011 р.) . 2011 . 402 с. — С. 72-74.
11. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт. Том II. Пошук парадигми (до історії питання): монографія / Одеса: Фенікс, 2019. 614 с.

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

1. <http://the-law.at.ua>
2. <http://www.univer.km.ua/visnyk/1587.pdf>